

Наталія Павлущенко

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ВИКОРИСТАННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Аналіз науково-методичної, соціально-психологічної та педагогічної літератури формує уявлення про сучасний стан розробленості питання введення гендерної складової у навчання і виховання дітей та учнівської молоді.

Методологічні проблеми гендерної педагогіки висвітлені в працях О. Вороніної, В. Гайденко, Г. Гарфінкеля, Е. Гоффмана, В. Кравця, Л. Штильової. Питання введення гендерної складової в освіту досліджували Ш. Берн, Т. Говорун, О. Кікінежди, І. Кон, О. Ярська-Смирнова та ін. Впровадження гендерного підходу у вихованні підлітків та старшокласників вивчали С. Вихор, Л. Ковальчук, Л. Яценко та ін. Гендерне виховання студентської молоді та професійної підготовки майбутніх фахівців є предметом наукових пошуків І. Іванової, І. Мунтяна, О. Цокур. Питання сучасних гендерних досліджень у педагогіці вивчали Л. Булатова, Я. Кічук, О. Луценко, А. Мітрофанова та інші науковці [4].

Створення навчального середовища, що спирається на впровадження в освітній процес інтерактивних форм і методів роботи, є обов'язковою соціально-педагогічною умовою гендерної освіти підростаючого покоління. До основних методів, за допомогою яких реалізується гендерний підхід в освіті слід віднести наступні:

- загальні методи формуванні свідомості: аналіз виховних ситуацій, бесіда, дискусія, приклад, дослідження випадку, розповідь, аналіз творів мистецтва, літератури, кіно та відеоматеріалів;
- методи організації діяльності й досвіду поведінки учнів: доручення, вправи, створення ситуацій, що виховують;
- методи стимулювання поведінки і діяльності вихованців: заохочення проявів особистісного підходу та індивідуальності у відносинах між хлопчиками і дівчатками, толерантної, партнерської поведінки [4].

Очевидно, що одні й ті ж методи застосовуються як у випадку статево-рольового, так і гендерного підходу в освіті. Відмінності полягають не в методах, а в ідеях та дотриманні впливів, що відбувається за їх допомогою, а відповідно, і в деяких методичних умовах.

Так, гендерний підхід в освіті (і гендерне просвітництво, як його системне утворення) розраховані на застосування інтерактивних, діалогових форм і методів навчання, активного залучення в навчальний процес самих учнів, їх особистого досвіду, спостережень і ідей [1].

Гендерний підхід і гендерна просвіта, як показує практика, неефективні, якщо використовуються авторитарні способи педагогічної взаємодії. В аудиторії для обговорення гендерної проблематики необхідно

партнерство учнів і педагогів, жвавий і захоплюючий обмін думками.

Таким чином, гендерний підхід в освіті, з одного боку, вимагає гуманізації педагогічної взаємодії, демократизації вчителів та учнів, але з іншого боку, досвід лібералізації взаємовідносин педагогів між собою, вчителя з класом і, особливо, за його межами, показує, що сучасній українській школі ще доволі нелегко пропагувати ідеї гендерно чутливого середовища.

Для успішного використання гендерного підходу на практиці необхідно дотримуватися ряду специфічних умов, які вчені поділяють на декілька груп: науково-методичні, навчально-матеріальні, морально-психологічні та організаційно-педагогічні. Наведемо детальніше складові зазначених умов.

Науково-методичні:

- ✓ вчителям і керівникам навчальних закладів необхідно самим добре засвоїти сутність цього принципу освіти;
- ✓ оволодіти системою методичних уявлень і практичних навичок, за допомогою яких гендерний підхід можна здійснювати на уроках і в позакласній роботі, в індивідуальній взаємодії з учнями.

Навчально-матеріальні:

- ✓ в навчальних кабінетах і бібліотеці повинно бути достатньо літератури, наглядно-візуальних засобів і посібників, в яких міститься сучасна достовірна інформація про статевий диморфізм, механізми гендерної соціалізації, різноманітність гендерних ролей в різних культурах, вклад жінок і чоловіків у розвиток цивілізації;
- ✓ навчальні приміщення, кабінети праці, фізкультурні і комп'ютерні зали повинні бути обладнані таким чином, щоб були враховані статево специфічні потреби, створені комфортні умови життєдіяльності та рівного доступу до оволодіння пропонованими навичками для учнів обох статей (висота сходинок, вага і розміри інструментів та обладнання та ін.).

До морально-психологічних віднесено:

- ✓ залучення до роботи педагогів, життєві принципи і поведінка яких відповідає цінностям егалітарного світогляду, які гармонійно поєднують в собі фемінінні і маскулінні якості;
- ✓ участь у гендерному просвітництві педагогів-чоловіків;
- ✓ опора на моделі егалітарних гендерних відносин, рольові моделі успішних жінок і чоловіків.

Організаційно-педагогічні:

- ✓ партнерська взаємодія та участь всіх суб'єктів освітнього процесу: педагогів, учнів та їхніх батьків у вирішенні різноаспектних питань навчально-виховного характеру;
- ✓ системне використання гендерного підходу в навчальному закладі протягом всіх років навчання;
- ✓ облік вікових закономірностей, гетерохронності статевого розвитку і гендерної соціалізації хлопчиків і дівчаток;
- ✓ облік культурних і етнічних особливостей навколишнього середовища;

- ✓ спирання на особистий досвід і спостереження учнів в питаннях взаємин статей, активне залучення їх до обговорення та в учнівські гендерні дослідження;

- ✓ переважання інтерактивних форм взаємодії на уроках і в позаурочній роботі при обговоренні питань гендерних відносин в сім'ї та суспільстві [2; 3].

Крім зазначеного, слід також зазначити головні умови гендерно сформованого освітнього середовища. Завдяки гендерній політиці в освіті і практичних дій педагогів у кожній освітній установі має бути сформоване специфічне педагогічне середовище, яке виховує. Оточення, яке з точки зору гендерного виміру, має бути навколо дитини, може характеризуватися як гендерно нейтральне, гендерно чутливе або гендерно асиметричне.

Учені вважають за потрібне позначати це сформоване середовище як «гендерний режим». За її словами, у кожному освітньому закладі формується цілий напрям, або стихійно (неусвідомлено) визначений «гендерний режим», який виступає істотною умовою гендерної соціалізації учнів в освітньому процесі [5]. У той же час, створення сприятливого (гендерно-чутливого) режиму в певному контексті можна розглядати як мету модернізації освітнього середовища, як результат і як показник цілеспрямованих дій педагогічного колективу з використання егалітарного підходу в освіті.

До ознак гендерної нейтральності прийнято відносити норми, правила, умови освітнього життя, які адресовані учням без позначення характеристик статі (вимога до учнів не спізнюватися на заняття, мати спортивну форму для уроку фізкультури, користуватися загальною шкільною роздягальнею і рекреаціями та ін.).

Гендерно чутливими можна вважати такі норми освітнього життя, в яких не тільки певним чином *закріплюються* права і свободи всіх учасників навчально-виховного процесу незалежно від статі, а й враховуються специфічні особливості хлопчиків і дівчаток, юнаків та дівчат (наприклад, різні нормативи на уроках фізкультури; гендерне квотування для дівчаток «технічної безпорадності»; з урахуванням попередньої спеціальної програми залучення хлопців до догляду за молодшими і участь їх у вихованні дітей ін.).

Гендерно асиметричними можна назвати норми освітнього життя, в яких утискається гідність чи право на рівне ставлення однієї категорії осіб за ознакою статі (наприклад, відсутність альтернатив або вільного вибору різних програм уроків праці, на яких дівчаток навчають обслуговуючим видам, а хлопчиків – виробничій праці; різні можливості доступу хлопчиків і дівчаток, юнаків і дівчат до профільного навчання з інформатики та інших технологічних видів діяльності; подвійний стандарт вимог до дисципліни на уроках та в позаурочній діяльності; подвійні стандарти в оцінці особистих досягнень учнів різної статі та ін.) [5].

Освітнє середовище, в матеріальному і символічному сенсі, безумовно, є фактором гендерної соціалізації учнів різної статі протягом усього періоду навчання.

Підвищення гендерної чутливості навчального середовища – завдання і результат застосування гендерного підходу в управлінні освітою загалом і кожним освітнім закладом зокрема.

Гендерно чутливе освітнє середовище і практика відносин між хлопчиками і дівчатками, юнаками і дівчатами у провідних видах діяльності спрямовані на формування егалітарних настанов представників обох статей.

Список використаних джерел

1. Кравець В. П. Історія гендерної педагогіки: навчальний посібник / В. П. Кравець – Тернопіль : Джура, 2005. – 440 с.
2. Луценко О. А. Gender studies: досвід нової освіти / О. А. Луценко // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. Частина перша. – Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – С. 139-146.
3. Луценко О. А. Гендерна освіта й педагогіка / О. А. Луценко // Основи теорії гендеру : навчальний посібник. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 476-503.
4. Павлушенко Н. М. Гендерне виховання дітей молодшого шкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Н. М. Павлушенко. – Тернопіль. – 2011. – 23 с.
5. Штылева Л. В. Фактор пола в образовании: гендерный подход и анализ / Л. В. Штылева. – Москва: ПЕР СЭ. – 2008. – 316 с.

Ольга Андріївна Федій,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання
Полтавського національного університету імені В.Г. Короленка

Юлія Сергіївна Зуб,

магістрантка групи ПО-72 спеціальності «Початкова освіта»
Полтавського національного університету імені В.Г. Короленка

ЕСТЕТОТЕРАПЕВТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В сучасних деструктивних умовах екологічної кризи: забруднення природного середовища, зниження здоров'я підростаючого покоління, недбале ставлення людства до природних ресурсів та ін., особливої актуальності набуває проблема екологічної освіти і виховання учнівської молоді, починаючи з їх свідомого етапу формування – молодшого шкільного віку. Тому одним із пріоритетних напрямків початкової школи є формування особистості нового типу, здатної усвідомлювати місце людини у довкіллі, розуміти сутність взаємозв'язків у природі та вивчати рідний край. Мова йде про розвиток екологічної культури вихованців. Екологічна культура (з лат. cultura – виховання, розвиток) має низку тлумачень, проте найбільш повним, на наш погляд, є наступне: *екологічна культура молодших школярів* – це особливе світорозуміння, що відображає такий стан соціально-природних знань, умінь, навичок, поглядів, переконань та моральних почуттів, які характеризують гармонійну єдність учня, суспільства і природи [2].

Перший контакт із природним довкіллям дитина починає з раннього віку. Саме тоді закладаються початки її екологічної культури. Цей процес має ґрунтуватися на емоційно-ціннісному ставленні учнів до природи як до